

Gümüşhane'nin Kurtuluşunda Harşit Savunması ve Kürtün Muharebelerinin Önemi: 15 Şubat 1918

S.Vedat Karaarslan Arkeolog- Elektronik Mühendisi (MSc.)

I. Dünya Harbi süresince Osmanlı III. Ordusu'nun ikmal yolları üzerinde bulunan Gümüşhane üzerinden doğuya doğru uzanan bir demiryolunun daha önce inşa edilmemiş olması nedeniyle askeri sevkiyat sıkıntısını özellikle Sarıkamış'ta gören Osmanlı Devleti, Karadeniz sahil kentlerinin Rus savaş gemileri tarafından bombalanması karşısında **Yavuz**, **Midilli** ve **Hamidiye** gemileri ile erzak ve mühimmat sevkiyatında kullanıyor olmasının yanında bu gemiler ile Rus donanmasına karşı koyarak Anadolu'nun kuzeyindeki sahil kentlerini de korumaya çalışıyordu.

TRABZON LİMANINA GELEN VE GÜMÜŞHANE ÜZERİNDEN OSMANLI III. ORDUSUNA SEVKİYAT YAPAN YAVUZ ZIRHLISI

Bütün bunlara karşın 6 Şubat 1916 tarihinde Trabzon limanına gelen Yavuz zırhlısı ile 32 makineli tüfek, bir dağ bataryası, 300 sandık piyade cephanesi, 1000 piyade tüfeği, 300 sandık piyade cephanesi, 29 subay ve 400 askerin sevkiyatı Erzurum Kalesi'nin savunulması için Gümüşhane üzerinden yapılmaya çalışılıyordu. [1]. Zigana Geçidi ve bölgesini çok iyi bilen Gümüşhane halkı da bu sevkiyata bütün gücü ile yardım ediyordu. Bu bölgeden yapılan askeri sevkiyatın güçlüğü bölgeyi daha önce ziyaret eden Fransız ressam **Deyroll**, 1869 yılında Trabzon'a gemi ile getirilerek **Zigana Dağı**'ndan Ardasa'ya (Torul) çekilmekte olan bir **tunç topun** Gümüşhane-Torul köylerinden toplanan öküzlerle nasıl çekilerek taşındığına şahit olmuştu. **Eğer hayvanat bulunamazsa askeri teçhizat, Zigana Dağı üzerinden insanlar tarafından taşınırdı.** Aynı şekilde zorlu kış koşulları altında I. Dünya Harbi içinde 1916 yılında yapılan bu sevkiyat sırasında Erzurum Kalesi'ni savunmak üzere bölgeye gelen uçaklardan bir tanesi düşmüş, diğerinden ise hiç yararlanılamamıştı. Karadan Erzurum üzerinden Gümüşhane- Trabzon hattı olarak ilerleyen Çarlık Rusya'sının tek amacı Süveyş Kanalı ile eski önemini giderek kaybetmekte olsa da sahilden bombaladıkları ve 18 Nisan 1916 tarihinde işgal ettikleri birlikleri ile Trabzon'da birleşerek İstanbul'a kadar ilerlemektir. İşgal sonrasında, Trabzon'dan Cevizlik'e (Maçka) kadar bir dekovil hattı inşa eden Ruslar, bu yol üzerinden sevkiyat yapmakta ve bu hat üzerinden ağır yüklerini geriye doğru taşımaktaydı.

Rus donanmasının Karadeniz’de bir Osmanlı gemisinden ele geçirdikleri Gümüşhane-Torul bölgesini ayrıntılı bir şekilde gösteren bir harita üzerinden bölgeyi işgal etmek üzere geldiklerini anılarında yazan Çakmak Paşa, Trabzon’un 18 Nisan 1916 tarihinde işgal edilmesi ile Gümüşhane ile bağlantısının kesildiğini, Maçka’ya (Cevizlik) kadar ilerlediklerini aynı tarihlerde de Kop Dağı’na yüklediklerini yazmıştı. Osmanlı II. Ordusu komutanı Ahmet İzzet Paşa’nın verdiği direktif, Osmanlı III. Ordusu’nun Gümüşhane-Kelkit istikametine çekilmesini gerektiriyor, Kelkit’in Sipikör (Güzyurdu) Köyü ise Osmanlı kuvvetleri tarafından karargâh olarak seçilmişti.

Şanlı Kop Savunması 15 Temmuz 1916 tarihinde 5.5 aylık bir direnişle sona ermiş, **Fevzi Çakmak Paşa**, 16 Temmuz 1916 tarihinde Balahor köyüne gelmişti. Osmanlı kuvvetleri Pirahmet’e kadar geriye çekilmiş, Rus 1. Plaston Tugayına bağlı askerler Gümüşhane’yi işgal ederek Pumpulak’taki 28. Alay’a saldırmış ve İkişu-Torul arasındaki 18. Tümen’i geriye püskürterek Torul’u da işgal etmişti.

GODİL DERESİ VE KÖPRÜSÜ (DİBEKLİ KÖYÜ/GÜMÜŞHANE)

Anadolu'yu Türk yurdu yapmak üzere Karadeniz sahillerine Gümüşhane üzerinden geçip Trabzon'u 1461 yılında fetheden **Fatih Sultan Mehmet**'in torunları bu kez, sahildeki Rus birlikleri ile buluşarak Karadeniz bölgesi üzerinden İstanbul'a ulaşmak isteyen plaston askerleri karşısında İkisu-Şiran yolu üzerindeki Tersun Dağı'ndaki günümüzdeki adı Övündü olan (yerel söyleyişle Pumpulak) **Bonpulak** ve eskiden **Müd** olarak bilinen **Midi Köyü** arazisi üzerinde olan **Karamustafa Köyü** istikametine doğru bir savunma hattı oluşturmuştu. Bu savunma hattı Gümüşhane'ye 22 Km uzaklıkta olan günümüzde **Dibekli Köyü** olarak bilinen **Godilbahçe Köyü**'nün ortasından geçen ve Harşit Çayı ile birleşen Godil Deresi'nin kuzeyinde yer alan Pumpulak olarak çizilmişti. Gümüşhane'nin işgal edilmesinden sonra 23 Temmuz 1916 tarihinde Rus Kafkas Ordusu'nun 127. Tümeni, Osmanlı III. Ordusu'nun 18 nci Tümeninin sağını sıkıştırarak **Torul- Soryana** (Yalınkavak Köyü) hattına sürmüş kolordu karargahı da **Şiran'a** taşınmıştı. [F. Çakmak]

Gümüşhane'nin 1. Rus Plaston Tugayı Rus Kazak Süvari Tugayı'nın bir yarma harekâtı yaparak Kırıklı üzerinden Pirahmet'e ulaşan güçleri tarafından işgal edilmişti. İşgal güçleri o zamanki adı **Sorda** olan **Bağlarbaşı Mahallesi**'ndeki günümüzde **Fevzi Paşa İlkokulu** olarak bilinen eski bina karargâh olarak kullanmaya başlamıştı. Bazılarının adlarını bilemediğimiz, bazılarının akıbetlerini bildiğimiz ancak mezarını bilemediğimiz, bazılarının ise Gümüşhane'yi terk etmeyerek muhacirliğe gitmeyen **Hüseyin Hüsnü Efendi, Ömer Doğru ve Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı kayıtlarında 25 Ağustos 1916 tarihinde I. Dünya Harbi'nde katledildiğine dair resmi arşiv bilgisi bulunan 1861 doğumlu 55 yaşındayken katledilerek Sarı Köprü Mezarlığı'na defnedilen Hafız Mehmet** [3] gibi adları ve mezarları bilinen ancak diğerlerinin mezarları meçhul binlerce Osmanlı vatandaşı şehit edilmiş, Karadeniz kıyılarından ise Şile'den başlayarak Batum'a kadar uzanan sahil boyunca gemiler ile kıyı kentleri **Trabzon** başta olmak üzere bombardımana tutulmuştu.

Gümüşhane'nin işgal edilmesinden hemen sonrasında Osmanlı güçleri, 1821 tarihinden itibaren Rumeli'nden başlayarak Anadolu'ya kadar uzanan makus talihiine son verecek önemli bir muharebe olarak, Fevzi Çakmak Paşa'nın

anılarında da yazdığı üzere Osmanlı Ordusu'nun **18 Kasım 1916 tarihinde Kürtün ilçesindeki Uluköy'deki işgal güçlerinin 505. Alay askerlerine yapılan saldırısı** bir dönüm noktası olmuştu. Osmanlı kuvvetlerinin bu saldırısı karşısında işgalci güçlere ağır kayıplar verilmiş ve çok sayıda esir alınmıştı.

KABAKTEPE ŞEHİTLİĞİ KÜRTÜN/GÜMÜŞHANE

Osmanlı güçlerinin 21 Ekim 1916 tarihinde Harşit Çayı boyunca sahile kadar uzanan vadi boyunca yerel halkın '**Çanakkale Geçilmez**' deyişine benzetilerek '**Harşit Geçilmez**' şeklinde bir savunma hattı oluşturmasının ilk başarısı olan **Gümüşhane-Kürtün-Uluköy**'deki bu başarısının ardından yaklaşık bir hafta sonra ise Harşit Vadisi içindeki **Bedrema Kalesi**'ne yapılan bir saldırı ile Rus Kafkas Ordusu 490. Alay askerleri esir alınmıştı.

Daha sonra Harşit Savunmasının başladığı 21 Ekim 1916 tarihinden itibaren sahile kadar uzanan vadi boyunca yerel halkın savunması ve Erzincan Antlaşması'ndan önce III. Ordu cephesinde, Kürtün'ün batısında 18 nci Tümenin taarruzu üzerine, 127 nci Tümenin ast birlikleri mağlûp edilerek, Kabak tepeler ve Kurugöl tepesi zapt edilmişti. [F. Çakmak]

Miladi takvime göre 7 Kasım 1917 Rus Jülyen takvimine göre 25 Ekim 1917 Devrimi ile Rusya'da çarlık döneminin sona ermesinden sonra Rusça kelime olarak '**çoğunluktan yana olanlar**' anlamına gelen **Bolşevikler**, yönetimi ele geçirmişti. Rusya'da gelişen bu olayların akabinde Fevzi Çakmak'ın anılarında da belirttiği üzere Kürtün'de Kabaktepe ve Kurugöl Muharebelerinin Osmanlı kuvvetleri tarafından kazanılmasının da büyük bir etkisinin olduğu anlaşılan Gümüşhane'nin de içinde bulunduğu Doğu Karadeniz bölgesini kapsayacak işgali sona erdiren Erzincan Anlaşması 17 Aralık 1917 tarihinde imzalanmıştı. Bu anlaşma ile geriye çekilmeye başlayan Rus Kafkas Ordusu'nun bıraktığı silah ve mühimmat bir yandan ele geçirilirken, **Köse** ilçesinde ise bir depodaki erzak 1500 altın karşılığında Ruslardan satın alınmıştı. Geri çekilmekte olan ordunun içindeki Osmanlı vatandaşı gayrimüslim azınlıkların neden olduğu, Gümüşhane- Kelkit- Torul- Erzincan- Bayburt- Erzurum güzergâhında Müslüman Türk ahaliye karşı bir '**katliam koridoru**' oluşturulmuştu.

Erzincan Anlaşmasına bağlı olarak Kelkit Karma Mütareke Komisyonu Kararnamesi

ile Doğu Karadeniz Bölgesinde Osmanlı III. Ordusu'nun ileri harekâtı sonucunda Osmanlı birlikleri Gümüşhane'ye 15 Şubat 1918 tarihinde girmesinden sonra Gümüşhane'yi işgalden önce terk eden muhacirler kendi topraklarına dönmeye başlamışlardı.

Gümüşhane'nin kurtuluş tarihi olan 15 Şubat 1918 tarihinden Mondros ateşkesinin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihine kadar ve Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919 tarihinden dört gün önce İzmir'e 15 Mayıs 1919 tarihinde çıkan Yunan Ordusu ve sonrası olan 30 Ekim 1919 tarihindeki Mondros Anlaşmasının ünlü 7. Maddesi olan '**İtilaf devletleri güvenliklerini tehlikede gördükleri stratejik yerleri işgal edecekler.**' hükmüne karşın Gümüşhane ve havalisi yabancı güçler tarafından işgal edilmemesine rağmen bu yönde bazı emareler görülmeye başlamıştı. **Kürtün'deki muharebelerle birlikte başlayan ve nihayetinde bölgenin bütün şehirlerinin tek tek kurtarılması ve Rusların çekilmesi itilaf devletleri tarafından çok yakından takip edilmekteydi.**

Rus ordusunun geriye çekilmesi ile birlikte Trabzon, Şebinkarahisar, Merzifon, Erzincan ve Samsun'a kadar uzanan muhacirlerin tekrar Gümüşhane'ye dönmeleri çok da kolay bir şey değildi. Öyle ya 1821 -1922 yılları arasında muhacirlik ya da daha kötüsü olan deportasyonlar nedeniyle yerlerinden yurtlarında edilen ve katledilerek adeta bir soykırıma tabi tutulan 5 milyondan fazla Müslüman Türk vatandaşının akibetinden sonra yeni bir dram da bütün Karadeniz bölgesi ile birlikte 15 Şubat 1918 tarihinden sonra Gümüşhane'ye dönen muhacirler de yaşamaktaydı.

GÜMÜŞHANE- KEMALİYE CAMİİ- HARŞİT ÇAYI- KUBBELİ HÜKÜMET BİNASI

Bu karmaşalı ortama rağmen Rusların çekilmesi ile birlikte Gümüşhane'de bugünkü hükümet binasının bulunduğu alanda **orduya asker sevk etmek üzere kullanılan kubbesinde çok miktarda güneş ışığı ile aydınlatılması için dışarıdan içeriyi göstermeyen buğulu camlı delikleri bulunan askerlerin yıkanması için bir de hamamı bulunan kışlanın hemen yanında bulunan alandaki işgalden önce yarım kalan hükümet inşaatının devam edilmesi kararı alınmıştı.** Eskiden hükümet binası

denilen devletin gücünü gösteren 26 odalı bu binaya 1922 yılında taşınılmıştı.[Ö.S.San, 2014]

Osmanlı III. Ordusuna sevk edilecek askerlerin cepheye sürülmesine yönelik son durak olan bugünkü hükümet binasının yerinde olan ve resmi daireler için kâfi gelmemesi gibi suni bir nedenle (!) 1970 li yıllarda yıkılmasına şahit olduğumuz özgün mimari bir şaheser olan hükümet binası ile önünde ağaçlık bir alan olan Gümüşhane kışlası ve hemen yanındaki kubbesinde çok sayıda fil gözü olan Karaer Mahallesi'ndeki askeriye hamamı, Osmanlı Ordusu'nun I. Dünya Savaşı süresince doğuya asker sevk edilmesi açısından stratejik bir öneme sahipti. Günümüzde bu üç tarihi şaheser mimarili bina, tarihin derinliklerinde bir hayal olarak hafızalarda yer almaktadır.

FİL GÖZLÜ KUBBELİ HAMAM

(Fotoğraf temsili olarak gösterilmektedir.) [7]

Doğu Karadeniz bölgesinde çoğu illerin 1918 yılının Şubat-Mart aylarına tekabül eden önce Kelkit Komisyon Kararı daha sonrasında Osmanlı Ordusu'nun 15 Şubat 1918 tarihindeki kurtuluşu ile Gümüşhane ve ilçeleri ile daha sonraki tarihlerde gerçekleşen bölge illerinin kurtuluş tarihleri ile Mondros Mütarekesinin imzalanması ve akabinde İzmir'in işgal edilmesi nihayetinde 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'dan başlayarak devam eden süreç içinde Erzurum, Sivas Kongreleri ve Milli Mücadelenin başlamasında Gümüşhane dolaylarında vuku bulan Harşit Savunması kapsamındaki birçok savunma gibi bu muharebelerin de önemli katkıları olmuştur.

Gümüşhane Kürtün Muharebeleri, 18 Kasım 1916 tarihinde Doğu Karadeniz bölgesinin ve Gümüşhane'nin kurtuluşu (15 Şubat 1918) açısından I. Dünya Harbi içinde Harşit Savunması olarak bilinen Harşit Vadisi'nin sahile kadar uzanan 160 Km lik savunma hattı boyunca her iki yakasında yaşayan yerel halkın Osmanlı Kuvvetleri ile birlikte şanlı direnişi, önemli muharebeler olarak Türk tarihindeki yerini almıştır.

ARKEOTEKNO

[1] Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi Harekâtı- 1935 Yılında Harp Akademisinde Verilen Konferanslar- Mareşal Fevzi ÇAKMAK

[2] Halide Edip Adıvar, Türk'ün Ateşle İmtihanı

[3] T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü 06.03.2019 tarih ve 31277 sayılı yazısı.

[4] <https://img.webme.com/pic/d/dibeklikoyu29/dibekli-kemer-kopru.jpg>

[5] <https://karadeniz.gov.tr/kabaktepe-sehitligi/>

[6] <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gumushane/fotograflar> (Ana resim kaynağı- Gümüşhane resmi)

[7] <https://m.kosovahaber.net/?page=2,11,25440>

KAYNAK LİNK:

https://www.arkeotekno.com/pg_630_gumushanenin-kurtulusunda-harsit-savunmasi-ve-kurtun-muharebelerinin-onemi-15-subat-1918